

Van bondgenoot naar vijand...

Paul de Groot in de CPN: van Tweede Wereldoorlog naar Koude Oorlog¹

Geschiedenis Bachelor Eindwerkstuk (GE3V14054) - 11 januari 2016

Naam: Caroline Spijkers

Studentnummer: 4012445

Albatrosstraat 22bis, Utrecht

C.h.spijkers@students.uu.nl

Opleiding: Geschiedenis

Scriptiebegeleider: Pepijn Corduwener

Aantal woorden: 8477

Universiteit Utrecht

---

¹ Afbeelding: IISG Archief Paul de Groot, 9 mei 1949, Amsterdam.

‘Want vrede hebben wij nodig als de lucht om in te ademen, vrede vrede vrede is de wens en de wil van het volk, in het bijzonder van de arbeidersklasse’.²

Paul de Groot – januari 1947

---

² IISG Archief Paul de Groot: Verslag van het Partij bestuur voor het Partij Congres januari 1947.

Inhoudsopgave

Samenvatting	p. 4
Inleiding	p. 5
Hoofdstuk 1: CPN in en tijdens het antifascistische moment	p. 9
1.1 De CPN tijdens de bezettingsjaren	p. 9
1.2 Het antifascisme en de CPN	p. 11
1.3 De CPN na de bevrijding	p. 13
1.4 Tussenconclusie	p. 15
Hoofdstuk 2: Van antifascisme naar antikapitalisme	p. 16
2.1 CPN en de eerste naoorlogse Tweede Kamerverkiezingen in 1946	p. 16
2.2 Verschuiving van vijandbeeld	p. 17
2.3 Tussenconclusie	p. 21
Hoofdstuk 3: Communisme als de nieuwe vijand	p. 22
3.1 Praagse Coup en Berlijnse Blokkade	p. 22
3.2 Tweede Kamerverkiezingen juli 1948	p. 24
3.3 Tussenconclusie	p. 26
Hoofdstuk 4: Conclusie onderzoek	p. 28
4.1 Suggesties voor vervolgonderzoek	p. 29
Bibliografie	p. 31

Samenvatting

Binnen deze bachelor scriptie staat centraal op welke manier Paul de Groot - voormalig leider van de Communistische Partij Nederland (hierna: CPN) – is omgegaan met het veranderende vijandsbeeld van het antifascisme naar het anticommunisme in Nederland tussen 1945 en 1948. In dit onderzoek is gezocht naar een verklaring van deze veranderende visie vanuit het oogpunt van Paul de Groot. De bronnen die in dit verband zijn geraadpleegd komen uit het archief van Paul de Groot en de CPN. Verschillende gebeurtenissen hebben bijgedragen aan deze veranderende visie van Paul de Groot. Ten eerste was de samenwerking tussen de bezette landen net na de Tweede Wereldoorlog aanzienlijk vanwege de bevrijding en de massale afkeer tegen het fascistische Duitsland. Echter, de samenwerking sloeg al gauw om in een agressie tegen oud-bondgenoot Amerika vanwege de komst van de Koude Oorlog. De wereld werd verdeeld in het kapitalistische Westen en het communistische Oosten. CPN leider Paul de Groot sloot zich al vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog aan bij de Sovjet-Unie en pleitte voor het communisme in Nederland. Door verschillende tegenreacties van het Nederlandse volk en de Nederlandse politiek was het voor Paul de Groot uiteindelijk noodzakelijk om een mildere houding aan te nemen tegenover de internationale situatie. Dit onderzoek brengt aan het licht dat samenwerking een belangrijk begrip is geweest in het leven en de visie van Paul de Groot. Door middel van samenwerking wilde hij ervoor zorgen dat de vrede in de samenleving zou worden bewaard.

Inleiding

Staatsvijand nummer 1, 'De Stalin van Nederland', manipulator, en een paranoïde geest: deze woorden beschreven Paul de Groot in een aflevering van *Andere Tijden* in 2000.³ Tegelijkertijd werd hij in de politieke biografieën van Jan Willem Stutje (2000) en Igor Cornelissen (1996) beschreven als een aardige, hartelijke, bijzondere en sympathieke man. De juiste woorden volgens oud CPN leden om aan Paul de Groot toe te kennen waren: 'verlegen, bescheiden maar tegelijk bijzonder, afstandelijk en hard'.⁴ En hoe kon 'vrede, vrede, vrede' toch zijn uiteindelijke uitgangspunt zijn ondanks zijn hatelijke toon? Kortom, Paul de Groot is een man die op uitlopende wijze is gekarakteriseerd. Nog steeds is de discussie over Paul de Groot niet beslecht en is er tot op de dag van vandaag nog geen juiste beeld over deze omstreden communistische figuur in de Nederlandse geschiedenis.

Volgens historicus en schrijver Jan Willem Stutje was Paul de Groot binnen de communistische beweging geen denker, maar een propagandist. Dit draagt bij aan het fanatisme van zijn karakter.⁵ Ondanks de tegenslagen van het communisme in Nederland bleef hij tot zijn dood trouw aan Stalin. In het boek 'De man die de weg wees', een biografie over Paul de Groot, zoekt Jan Willem Stutje naar deze verklaringen van deze man, die jaren lang het gezicht van het communisme in Nederland bepaalde. Tijdens en na de bezettingsjaren van de Tweede Wereldoorlog ging Paul de Groot op zoek naar mogelijkheden voor een legaal communistisch bestaan binnen Nederland. Hij speelde al snel een overheersende rol binnen de CPN, in die zin dat niets tegen zijn zin besloten werd. Deze macht berustte in hoofdzaak op zijn erkenning als partijleider door Moskou. Al voor de oorlog had de CPN haar politieke oriëntatie op de Sovjet-Unie afgestemd. 'Vanaf de bevrijding tot eind jaren zeventig hield De Groot op dit uiterst cruciale terrein de regie strak in handen', aldus Stutje.⁶ Evenzeer probeert Igor Cornelissen in zijn boek *Staatsvijand nr. 1* de persoonlijke kanten van Paul de Groot te belichten. Hij bleek contactgestoord, maar nooit onstabiel, aldus Cornelissen. Hij groette CPN collega's niet, maar hij kon wel overzichtelijk een internationaal probleem schetsen, goed samenwerken en gedachtes

---

³ Documentaire over Paul de Groot, *Andere Tijden*, uitgezonden door de VPRO op 2 april 2000 (<http://www.npogeschiedenis.nl/andere-tijden/afleveringen/1999-2000/Paul-de-Groot.html>).

⁴ *Ibidem*.

⁵ Jan Willem Stutje, *De man die de weg wees, leven en werk van Paul de Groot 1899-1986* (Amsterdam 2000), 493.

⁶ Stutje, *De man die de weg wees*, 498.

uitwisselen over het verruimen van de communistische ideologie. Mogelijkerwijs deed hij dit zelfs met een gevoel voor humor.⁷

De uiteenlopende, hierboven geschetste, karakterisering van Paul de Groot geven aan dat er tot op heden geen historische consensus is bereikt over de persoon Paul de Groot. De overgang van de Tweede Wereldoorlog naar de Koude oorlog is juist een perfect moment om hem te bestuderen en staat daarom in dit onderzoek centraal. Nederland was in deze tijd kwetsbaar omdat de idealen van een naoorlogs herstel gepaard gingen met verschillende bedenkingen hoe vrede en orde in de maatschappij moesten worden ingericht. Zo had Paul de Groot in de CPN zijn eigen standpunten hierover en ga ik onderzoek doen naar hoe deze communist zich staande hield in de Nederlandse politiek. Hiertoe geef ik chronologische analyse op enkele keerpunten in de periode waarin dit het meest urgent was, namelijk tussen 1945-1948. Dit is een tijdsperiode geweest waarin veel cruciale gebeurtenissen hebben plaatsgevonden: Eerste en Tweede naoorlogse verkiezingen (1946 en 1948), gebeurtenissen in 1947 zoals de Trumandoctrine, Marshallhulp, de oprichting van het Cominform en de ontwikkelingen die de internationale koers hebben bepaald in 1948: De Praagse Coup en de Berlijnse Blokkade. De volgende deelvragen waren van belang tijdens dit onderzoek: In hoeverre bleef Paul de Groot bij zijn antifascistische standpunten tijdens en net na de Tweede Wereldoorlog? Hoe probeerde Paul de Groot politieke legitimiteit te verwerven als antifascist in het naoorlogs Nederland tijdens de eerste Tweede Kamerverkiezingen en de tweede Tweede Kamerverkiezingen? En hoe beoordeelde hij de komst van de Koude Oorlog? Om al deze vragen te kunnen beantwoorden, maak ik in dit onderzoek gebruik van de reacties van Paul de Groot op het veranderende vijandsbeeld van antifascisme naar anticommunisme in Nederland tussen 1945 en 1948.

Dit onderzoek laat zien dat Paul de Groot door het antifascisme gedreven bleef. Volgens historicus Geoff Eley betekent de term 'fascisme' de belangrijkste bedreiging op internationaal niveau van het Derde Rijk aan de rest van de wereld. Op nationaal niveau was het een gevaar voor de vrede, culturele vrijheid, fatsoen, beschaafde waarden en individuele vrijheid.⁸ Mede hierdoor was Paul de Groot en de CPN, sterk verbonden met de Cominform, die de idealen van het communisme tijdens

---

⁷ Igar Cornelissen, *Paul de Groot Staatsvijand nr. 1* (Amsterdam 1996), 96.

⁸ Geoff Eley, *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000* (Oxford 2002), 262.

en na de Tweede Wereldoorlog nastreefde.⁹ Voor de communisten was de Tweede Wereldoorlog juist een hoogtepunt in de geschiedenis. Historicus Donald Sassoon zegt in dit verband dat ze konden vechten tegen het fascisme en nazisme, streeden internationaal samen met elkaar, verdedigden de Sovjet-Unie en waren vaderlandse strijders voor het volk. Sassoon beschrijft de wereld rond 1944, toen het einde van de oorlog naderde, als volgt: *'The world had finally become black and white with clearly defined battles.'* Aan de ene kant waren de krachten van de duisternis zichtbaar, waaronder het fascisme en het nazisme konden worden geplaatst. Aan de andere kant stond iedereen die bereid en in staat was om te vechten tegen 'deze duisternis', de krachten van het licht: democratie en sociale vooruitgang. Hierop aansluitend spreekt Eley ook wel over een 'antifascist moment', oftewel een gezamenlijke mogelijkheid tot radicale vernieuwing.¹⁰ Ongeacht de verschillende politieke ideologieën streefde men gezamenlijk naar een democratisch bestuur en werd gesproken over een antifascistische eenheid.¹¹ Een nationale eenheid en saamhorigheid na de bezetting vormden de oplossing van maatschappelijke binnenlandse problemen na de oorlog. Iedereen werd opgeroepen om bij te dragen aan deze oplossing. Eley en Sassoon hebben een belangrijke bijdrage geleverd in dit onderzoek; de beschrijvingen van de begrippen 'antifascisme' en 'communisme' zijn van groot belang geweest in het doorgronden van de visie van Paul de Groot tussen 1945-1948.

De positie van de CPN is het beste te bekijken aan de hand van bronnen van Paul de Groot. Zijn bronnen zijn juist geschikt omdat hij lange tijd de CPN regeerde. Hij werd in 1930 in het partijbestuur van de CPN gekozen en hij bleef tot 1977 actief lid binnen deze partij.¹² Paul de Groot en de CPN belichaamden het communisme binnen de Nederlandse politiek, pleitten voor sociale veranderingen, vrede en veiligheid van de arbeidersklasse.¹³ Daarnaast werd hij, dankzij zijn journalistieke kwaliteiten, vanaf 1938 hoofdredacteur van de partijkrant *de Waarheid*, welke enorme successen kenden tijdens het verzet. De Tweede Wereldoorlog heeft een dramatische invloed op hem gehad, als communist en jood werd hij door de Duitsers gezocht. Hij dook onder bij verschillende adressen met zijn vrouw en dochter. In 1942 werden ze ontdekt waarbij Paul de Groot in een opwelling wegvluchtte en zijn familie achterliet.

---

⁹ Stutje, *De man die de weg wees*, 257.

¹⁰ Geoff Eley, 'Legacies of Antifascism: Constructing Democracy in Postwar Europe', *New German Critique*, No 67. (1996), 73.

¹¹ Geoff Eley, 'Legacies of Antifascism: Constructing Democracy in Postwar Europe', 75.

¹² Stutje, *De man die de weg wees*, 27.

¹³ IISG, Paul de Groot Archief 74 'Brochures en propagandamateriaal van de CPN Rekening en verantwoording; grepen uit het werk der communisten in het eerste oorlogsjaar 1941.

Hij was voor een lange tijd de machtigste man binnen de CPN, hetgeen hij te danken had aan zijn nauwe banden met de Sovjet-Unie.¹⁴ Hij had in deze tijd zowel de oprichting van de CPN, het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog als de komst van de Koude Oorlog ervaren. Juist deze cruciale overgang van gebeurtenissen in deze periode in Nederland en de manier hoe Paul de Groot hiermee om is gegaan staan centraal in dit onderzoek. Om deze verandering van de CPN en Paul de Groot te begrijpen maakt dit onderzoek gebruik van brieven, redevoeringen en kamervergaderingen van Paul de Groot waarin zijn visie centraal staat. Dit soort bronnen kunnen bijdragen voor de beantwoording van de hoofdvraag: ‘Hoe reageerde Paul de Groot op het veranderende vijandsbeeld van antifascisme naar anticommunisme in Nederland tussen 1945 en 1948?’.

---

¹⁴ Cornelissen, *Paul de Groot Staatsvijand nr. 1*, 7.

Hoofdstuk 1: CPN in en tijdens het antifascistische moment

In dit hoofdstuk bespreek ik de positie van de CPN tijdens en net na de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Doelen van de partijleider Paul de Groot en de term ‘antifascisme’ zijn hierbij cruciaal in dit hoofdstuk, omdat de betekenis van het ‘antifascisme’ in de hierop volgende hoofdstukken een andere strekking heeft gekregen.

1.1 De CPN tijdens de bezettingsjaren

Deze paragraaf laat zien hoe de CPN met andere politieke partijen samenwerkten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Veel Europese landen - waaronder Nederland - kampten al in de jaren dertig met een economische crisis, grote werkloosheid en maatschappelijke onvrede. Dit leidde tot de gemakkelijke bezetting van Nederland. Ongeacht deze gemakkelijke bezetting nam het binnenlands verzet sterk toe in de oorlogsjaren en de vragen door wie en hoe het hervormingsstreven en een nieuwe orde werden verwezenlijkt, moesten worden beantwoord. Het verzet bestond uit verschillende groeperingen met diverse politieke idealen maar het niet-fascistische eenheidsstreven stond hierbij centraal voor iedereen.¹⁵ De gevolgen van de Nazi machtsgreep van Hitler op 30 januari 1933, galmden lang na in heel Europa.¹⁶ Dat het fascisme van Hitler voor een snelle en grote nederlaag van de verschillende West-Europese democratieën had gezorgd, komt door de vooroorlogse zwakke democratieën.¹⁷

Het niet-fascistische eenheidsstreven gold ook voor Paul de Groot en de CPN: ‘De strijd tegen het antisemitisme, is een voorwaarde voor de eenheid der Nederlandse massa voor haar bevrijding van het vreemde Nazi-juk en voor de zelfstandigheid van Nederland.’¹⁸ De toenemende saamhorigheid binnen het verzet en de wens tot een nationale eenheid stonden hierbij centraal.¹⁹

De CPN was ten strengste verboden tijdens de Tweede Wereldoorlog. *De Waarheid*, het partijblad van de CPN, werd tijdens de bezetting opgericht als

---

¹⁵ Nele Beyens, *Overgangspolitiek: De strijd om de macht in Nederland en Frankrijk na de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2009), 80.

¹⁶ Beyens, *Overgangspolitiek*, 262.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ IISG, Paul de Groot Archief 74 ‘Brochures en propagandamateriaal van de CPN Rekening en verantwoording: grepen uit het werk der communisten in het eerste oorlogsjaar 1941.

¹⁹ Beyens, *Overgangspolitiek*, 21.

verzetskrant, toen de CPN op 15 mei 1940 besloot om de illegaliteit in te gaan.²⁰ Mede door grote belang van de verzetskrant werd de CPN de belangrijkste verzetspartij in Nederland.²¹ Paul de Groot vroeg om verscherping van het verzet en streed voor voedselzekerheid onder de hongerige bevolking tijdens de oorlogsjaren: ‘Verzet tegen deportatie van onze jeugd, elke goede Nederlander weigert mee te werken aan militaire Duitsland’ en ‘Laat u niet uithongeren Nederland!’²² Ideeën over hervormingen en democratie kwamen tot ontwikkeling in deze illegale pers. De erkenning van democratie als waarde was een manier om de CPN van het naziregime te onderscheiden. In het bijzonder de garantie van grondrechten zoals godsdienstvrijheid, vrijheid van meningsuiting, persvrijheid, het recht op vergadering en garantie van een zekere mate van volksinvloed in het bestuur.²³ Hierdoor kreeg de CPN steeds meer sympathie tijdens de oorlog. Doordat Duitsland in oorlog raakte met de Sovjet-Unie groeide haar aanhang nog meer vanwege de aanwezigheid van de strijdende communisten tijdens de oorlog.²⁴ Bovendien was de illegale verzetskrant *de Waarheid* met een oplage van 300.000 kranten de grootste krant van Nederland tijdens de oorlog.²⁵ Zo schreef Paul de Groot in een extra editie van *de Waarheid*: ‘Thans gaat een nieuwe fase in den wereldoorlog beginnen, het is een vrijheidsoorlog om de wereld van het monsterachtige fascisme te bevrijden: verenigt U, Nederlanders zonder onderscheid van geloof of politieke richting voor den beslissenden slag! De bevrijding van ons Nederland!’²⁶ Volgens Paul de Groot moest er op nationaal niveau samengewerkt worden met alle politieke stromingen om een overwinning te bewerkstelligen.²⁷ Dit streven van de Groot tijdens de oorlogsjaren ging gepaard met zijn grote waardering voor het communisme en Stalin: ‘In alle landen der wereld hebben Stalin’s woorden nieuwe hoop en vertrouwen gewekt. Het Rode Leger is sterker en beter georganiseerd dan ooit en heeft zijn groten aanvoerder het bevel gekregen om ten koste van alles in het jaar 1942 Hitler te verslaan.’²⁸ De overwinning was echter niet nabij, in tegenstelling tot wat Paul de Groot dacht. Een paar maanden nadat een overwinningssrijd gepland was (mei 1942) werd hij in de nacht van veertien op vijftien oktober samen met zijn vrouw Sally en dochter Rosa opgepakt.

---

²⁰ Ibidem, 24.

²¹ Ibidem, 85.

²² IISG, Paul de Groot Archief 41 Illegale pamfletten. 1942-1944.

²³ Beyens, *Overgangspolitiek*, 94.

²⁴ Cornelissen, *Paul de Groot Staatsvijand nr. 1*, 57.

²⁵ Joost Divendal (red.), *Nederland, links en de Koude Oorlog, breuken en bruggen* (Amsterdam 1982), 24.

²⁶ Stutje, *De man die de weg wees*, 187.

²⁷ Ibidem, 192.

²⁸ IISG, Paul de Groot Archief 41 Illegale pamfletten. 1942-1944.

Hijzelf wist te ontkomen aan de handen van de Duitsers, maar zijn vrouw en dochter werden gearresteerd en naar Auschwitz gebracht.²⁹ Paul de Groot schreef hen brieven tot juli 1943, niet wetende dat Sally en Rosa al op drie november 1942 vermoord waren. ‘Mijn Saltje, mijn enige lieveling. Dag en nacht leef ik in de hoop jou en onze zoete meisje levend terug te zien. Alleen die hoop houdt me staande... Ik kan me niet indenken dat jij en ons dochtertje niet terug zouden komen, ik kan niet geloven dat je niet meer zou leven... Mijn lieveling zonder jou ben ik niets en kan ik niets... Ik heb zo roekeloos met jullie leven gespeeld.’³⁰ In de brieven uitte hij zijn schuldgevoel. Daarnaast klinkt er wanhoop en angst in door. Dit trauma zou hem zijn verdere leven achtervolgen.

De CPN was tijdens de oorlogsjaren de belangrijkste verzetspartij in Nederland. Dit kwam onder andere tot uiting tijdens de Februaristaking in 1941, waar de CPN een grote rol heeft in gespeeld. Deze staking ging de boeken in als een van de grootste ooit, gericht tegen de anti-Joodse terreur.³¹ De CPN genoot van grote populariteit en steunde ieder verzet tegen een militaire confrontatie met Nazi-Duitsland. Paul de Groot heeft hier een grote bijdrage aan geleverd en benadrukte samenwerking en eenheidsstreven met verschillende groeperingen. Deze samenwerking moest bijdragen aan bestrijding van het fascisme.

1.2 Het antifascisme en de CPN

De bestrijding van het antifascisme, zoals beschreven in de vorige paragraaf, wordt door historicus Eley als volgt beschreven ‘*The years 1943-1947 were a very special moment of European history – the moment of antifascist unity.*’³² Deze ‘unity’ was een mogelijkheid tot radicale vernieuwing, aldus Eley.³³ Ongeacht de verschillende politieke ideologieën streefde men samen naar een democratisch bestuur en was er zoals gezegd sprake van een antifascistische eenheid: dit waren de voorwaarden voor oplossing van de binnenlandse maatschappelijke problemen. Dit hield zowel de economische crisis als de verwoesting in die de Duitsers hadden achtergelaten. Iedereen werd opgeroepen om bij te dragen aan het oplossen van deze problemen.

In de Volksprogram uitgave van *de Waarheid* in november 1944 komt duidelijk naar voren wat Paul de Groot beoogt. Het nastreven van een democratie en

---

²⁹ Stutje, *De man die de weg wees*, 187.

³⁰ Ibidem, 198

³¹ Stutje, *De man die de weg wees*, 185.

³² Geoff Eley, ‘Legacies of Antifascism: Constructing Democracy in Postwar Europe’, *New German Critique*, No 67. (1996), 75.

³³ Eley, ‘Legacies of Antifascism: Constructing Democracy in Postwar Europe’, 73.

bevrijding van Nederland stonden hierbij centraal. Deze doelstellingen zijn een jaar later ook terug te vinden in de beginselverklaring van de CPN gepubliceerd in *de Waarheid* op 6 november 1945: ‘Voor een democratisch, welvarend en vrij Nederland!’ Deze uitgaven waarin gestreefd werd naar democratie waren cruciale teksten rond het einde van de oorlog over hoe Paul de Groot de toekomst van Nederland zag, vandaar dat deze doelen meerdere malen zijn gepubliceerd.

Paul de Groot schrijft dat er tijdens de Tweede Wereldoorlog grote verschuivingen hebben plaatsgevonden in de onderlinge machtsverhoudingen en in de klassenverhoudingen in de verschillende Europese landen. Er ontstonden overal nieuwe kapitaalconcentraties. Volgens Paul de Groot was de arbeidersklasse de belangrijkste klasse. Zo schrijft hij: ‘Kern van stuwende kracht in een brede democratische volksbeweging tegen de dictatuur is de arbeidersklasse [...] Zij is in het productieproces zelf geschoold tot solidariteit en discipline en heeft een macht. Gebeurtenissen hebben bewezen dat de arbeidersklasse vooraan staat in de strijd tegen fascisme [...] en vóór de nationale onafhankelijkheid. WERKERS VAN NEDERLAND, Verenigt u!’³⁴ Uit dit citaat blijkt duidelijk de toekomstgerichtheid en de focus op de opbouw van Nederland. Om deze opbouw te verwezenlijken moesten de grootkapitalistische concerns worden afgeschaft en stond de nationalisatie van de grote productiemiddelen centraal in het voorzien in de behoefte van de bevolking. Over de strijd tegen het fascisme en dus tegen Duitsland, gaat hij verder: ‘Politiek der Partij tijdens de bezetting geconcentreerd op de felste strijd tegen Duitsland, tegen de pogingen van annexatie van Nederland, tegen de NSB en tegen neigingen tot compromis met Duitsland.’³⁵ Deze strijd sluit aan bij het ‘antifascist moment’ van Eley zoals eerder beschreven. ‘De partij politiek was gericht op samenwerking van alle Nederlanders en alle verzetsorganisaties op grondslag van de nationale eenheid’, aldus Paul de Groot tijdens de partijconferentie op 21 juli 1945.³⁶

Volgens Eley werd het communisme steeds meer geaccepteerd binnen de nationale en democratische wijze tussen 1943 en 1947. Dit kwam met name door de nationale idealen – met name het ideaal van een democratie - en de behoefte van de burgers om een zo spoedig mogelijke naoorlogse wederopbouw te realiseren.³⁷ Daar komt bij dat communistische partijen een aanzienlijke, leidende rol speelden in het

---

³⁴ IISG, Paul de Groot Archief 31 Stukken betreffende de periode 1939-1949, boekje 5.

³⁵ IISG, Paul de Groot Archief 29 leidraad voor discussie conferentie 21/22/23 juli 1945.

³⁶ IISG, Paul de Groot Archief 29 ‘Eerste congres na de bezetting 21 juli 1946’.

³⁷ Eley, ‘Legacies of Antifascism: Constructing Democracy in Postwar Europe’, 77.

verzet tegen het nazisme op internationaal. Deze partijen streefden naar neutraliteit, waarbij de behoeftes van de burgers voorop stonden. Daarnaast waren ze bereid banden te smeden met alle andere antifascistische partijen met als prioriteit de verdediging van de Sovjet-Unie.³⁸

1.3 De CPN na de bevrijding

‘Het antifascistische moment’, zoals beschreven, bleef voortbestaan tot net na de bevrijding. Deze paragraaf bespreekt dan ook de situatie van Nederland en de CPN net na de bevrijding.

Na de bevrijding trad de CPN uit de illegaliteit en werd zij heropgericht.³⁹ In de verklaring na de oprichting van de CPN is het volgende te lezen: ‘[...] Oprichting bepleit een nieuwe partij, die alle vooruitstrevende en democratische wijze krachten verenigt. Als bestuur van de illegale communistische partij, bestaande uit personen, die tijdens de vijf jaren van barbaarse onderdrukking een belangrijk aandeel hebben gehad in de leiding van de verzetsbeweging, wenden wij ons thans tot het Nederlandse volk. De wrede tirannen zijn verslagen, ons vaderland is bevrijd.’⁴⁰ Paul de Groot werd tijdens deze oprichting aangewezen als politiek secretaris. Hij ging uit van leninistische-marxistische organisatiebeginselen en streefde naar het vestigen van een socialistische maatschappijvorm ten behoeve van het werkende volk. De belangen van de arbeiders stonden voorop. De CPN voelde zich moreel verheven boven andere bewegingen, omdat de aanhangers vonden dat zij een belangrijk aandeel hebben gehad in het verzet tegen het nazisme. Ze zagen die periode, ‘het antifascistische moment’, als een uitgelezen kans om politieke legitimiteit te claimen. Doelstellingen ten behoeve van de arbeiders waren de verbetering van hun levenspeil, afschaffing van onmenselijke werkomstandigheden, prijsstijgingen, hogere lonen en uitkeringen.⁴¹ De CPN had na de bevrijding de volgende vooruitzichten: ‘Herstel en wederopbouw van het land en het voorkomen van een nieuw economische crisis, verwezenlijke idealen van de arbeidersklasse [...] zijn de vruchten van de politiek van nationale eenheid.’⁴² Deze doelstellingen waren al gemeengoed van de CPN in de

---

³⁸ Donald Sassoon, *The Rise and Fall of Western European Communism 1939-1948*, Cambridge University Press, No. 2 (1992), 142.

³⁹ Stutje, *De man die de weg wees*, 251.

⁴⁰ IISG, Paul de Groot Archief 32 ‘Stukken betreffende de Nationale Advies Commissie der Illegaliteit . 1945 ‘De Waarheid’.

⁴¹ Stutje, *De man die de weg wees*, 256.

⁴² IISG, Paul de Groot Archief 32 ‘Stukken betreffende de Nationale Advies Commissie der Illegaliteit . 1945 ‘De Waarheid’.

jaren dertig, vóór de oorlog. Humanistische idealen en democratie stonden voorop; autoritaire gezagsuitoefeningen moesten worden verworpen.

Ondanks deze vooruitstrevende ideeën bracht de Nederlandse bevrijding in mei 1945 veel chaos met zich mee. Wie de herwonnen nationale soevereiniteit en het herstel van het nationale bestuur moest vormgeven, was nog niet bepaald. In Nederland kwam steeds meer het besef dat het binnenlands verzet sterk uiteenlopende ideeën had. Volgens historicus Nele Beyens slaagden de verzetsorganisaties er niet in om onderling te bepalen hoe het verder moest en de vraag was daarom ook in hoeverre het verzet na de bevrijding nog als eenheid zou weten op te treden.⁴³ Zoals gezegd had de CPN dan ook haar eigen ideeën over de toekomst van Nederland. Zij streefde idealen van Stalin en de Sovjet-Unie na. Omdat Rusland een grote rol had gespeeld in de strijd tegen het nazisme en enorme opofferingen heeft gedaan tijdens de bevrijding, ontving zij een grote bewondering en acceptatie van andere antifascistische conservatieven, liberalen en niet-communisten.⁴⁴

De naoorlogse situatie was, zoals eerder al gesteld, chaotisch. Het verzet was een grote morele zoektocht, een manier van verlossing van het land uit een repressief en oorlogszuchtig regime. Men vocht voor hun verdiende vrijheid. De herstelde nationale trots was een krachtig element in de oprichting van democratisch bestuur in West-Europa na de oorlog. In Nederland werd ook duidelijk dat er een nieuwe regering zou en moest komen, maar wie deze ging vertegenwoordigen en met welke politieke koersen, moest in de eerste periode na de bevrijding nog worden bewezen.⁴⁵ Omdat het onmogelijk was in Nederland om na de oorlog meteen een nieuwe Eerste en Tweede Kamer te realiseren, werd er een Voorlopige Staten-Generaal uitgeroepen, ook wel noodparlement genoemd.⁴⁶ Hierin werd Paul de Groot, namens de CPN, benoemd als Tweede Kamerlid. In het archief van de CPN is er een redevoering van Paul de Groot te vinden gedateerd op 11 oktober 1945 (tijdens het noodparlement). In deze redevoering legt hij uit wat hij als Nederlandse communist wilde betekenen voor de wederopbouw van Nederland: 'Hoe helpen wij de antifascisten in Duitsland door ons standpunt om tegen het fascisme in Duitsland zelf te vechten? Wat is het standpunt dienaangaande van de communisten? Wij helpen de Duitse arbeidersbevolking in hun strijd tegen het fascisme door zelf daartegen te vechten.'

---

⁴³ Beyens, *Overgangspolitiek*, 147.

⁴⁴ Eley, 'Legacies of Antifascism: Constructing Democracy in Postwar Europe', 76.

⁴⁵ Beyens, *Overgangspolitiek*, 176.

⁴⁶ Beyens, *Overgangspolitiek*, 193.

Onze strijd is gericht tegen de herleving van het fascisme waar ook ter wereld.⁴⁷ Verder stelt hij dat het normaal is dat communisten in diverse landen het niet altijd met elkaar eens kunnen zijn maar dat hij toch pleit voor samenwerking: ‘De Communistische Partijen in diverse landen, zullen niet altijd in staat zijn om een lijn te trekken. Bij al deze problemen moet de tactiek van de Communistische partijen zijn om een botsing van de imperialistische krachten het vuur te richten op de gevaarlijkste kracht van het imperialisme.’⁴⁸ In de Nederlandse politiek moet gezamenlijk worden gestreden tegen het imperialisme, aldus Paul de Groot en daarmee de CPN. Opvallend is dat Paul de Groot vanaf 1946 de term fascisme van Nazi-Duitsland heeft vervangen door de term imperialisme. Hierover meer in het tweede hoofdstuk.

1.4 Tussenconclusie

Het leek er op dat er tijdens de bezetting een grote samenwerking heerste onder het mom om de Duitse fascistten te bestrijden. De bezette landen die bevrijd werden na de oorlog hadden dromen en bedenkingen over broederschap. Het verzet was verdeeld en bestond uit verschillende groeperingen met de volgende twee doelen: de vrede bewaren en het fascisme van Duitsland bestrijden. ‘Het antifascistisch moment’ stond binnen de CPN centraal, zij wilden de kans aangrijpen om politieke legitimiteit te claimen. Samenwerking was een belangrijk begrip voor de partij zowel tijdens als na de bezettingsjaren. De burgers, ongeacht politieke voorkeuren, werden massaal opgeroepen om samen te werken om een overwinning te bewerkstelligen. Bovendien genoot de CPN van grote populariteit tijdens en net na de bezettingsjaren.

---

⁴⁷ IISG Archief CPN, 273 Paul de Groot redevoering 11 oktober 2015.

⁴⁸ IISG Archief CPN, 273 Paul de Groot redevoering 11 oktober 2015.

Hoofdstuk 2: Van antifascisme naar antikapitalisme

In de eerste jaren na de bevrijding zette de CPN de brede coöperatie voort die tijdens het verzet tot stand was gekomen. Nationale eenheid en de wederopbouw van democratisch Nederland, zoals in het vorig hoofdstuk al aanbod is gekomen, stonden centraal. Echter, er ontstond onenigheid over deze doelen. Het antifascisme waar Paul de Groot zo op hamerde, kreeg door de komst van de Koude Oorlog een andere betekenis. Volgens Eley was er sprake van een samentrekking van democratische verbeelding. Waar politieke partijen zich tijdens de oorlog nog beriepen op antifascistische samenwerking voor bevrijding en democratische wederopbouw, liepen de ideeën binnen de CPN na de oorlog al vrij snel uiteen. De visie van Paul de Groot op het antifascisme veranderde. Deze verandering van visie staat centraal in dit hoofdstuk en zal worden besproken aan de hand van enkele belangrijke gebeurtenissen die tijdens de periode net na de bezetting plaatsvonden. Achtereenvolgens zullen worden besproken in dit hoofdstuk: de eerste naoorlogse Tweede Kamerverkiezingen in 1946, de Truman Doctrine 1947, het Marshallplan 1947 en de oprichting van het Cominform 1947.

2.1 CPN en de eerste naoorlogse Tweede Kamerverkiezingen in 1946

De CPN deed het tijdens de eerste naoorlogse Tweede Kamerverkiezingen, die op 17 mei 1946 plaatsvonden, zeer goed. Ze boekte serieuze winst ten opzichte van de vooroorlogse situatie.⁴⁹ De CPN behaalde een buitengewone verkiezingswinst van 10,7 procent van de stemmen en in Amsterdam werd de CPN zelfs, met 32 procent van de stemmen, de grootste partij.⁵⁰ Zowel de Russische overwinning op Nazi-Duitsland als het dappere gedrag van Nederlandse communisten in het ondergrondse verzet tijdens de bezetting, hadden veel sympathie en bewondering gewekt.⁵¹ Het gedrag van het verzet was de belangrijkste factor voor de communistische successen in West-Europa direct na de oorlog. De CPN werd vanaf dat moment algemeen erkend.⁵² Zoals in het vorig hoofdstuk al beschreven, was Paul de Groot aangewezen om deel te nemen aan het Noodparlement.

---

⁴⁹ Beyens, *Overgangspolitiek*, 253.

⁵⁰ Divendal (red.), *Nederland, links en de Koude Oorlog*, 24.

⁵¹ Sassoon, *The Rise and Fall of Western European Communism 1939-1948*, 151.

⁵² Cornelissen, *Paul de Groot Staatsvijand nr. 1*, 88.

In de eerste jaren na de oorlog was er in Nederland een hoge mate van politieke stabiliteit en sfeer van huiselijke geborgenheid en saamhorigheid. Deze politieke stabiliteit had Nederland te danken aan de toplaag van de Nederlandse maatschappij. Maatschappelijke tegenstellingen werden door consensus opgelost. Nationalisme, Oranjegezindheid en een hechte samenwerking van alle rangen en standen stonden centraal in de eerste naoorlogse jaren van de wederopbouw.⁵³ Dat er in Nederland sprake was van een dergelijk overlegklimaat was te danken aan de verzuiling, die al in het begin van de twintigste eeuw zichtbaar was in de samenleving. Het beroep op gemeenschapszin gold voor alle rangen en standen, maar was in de eerste plaats zichtbaar binnen de eigen zuil.⁵⁴ Ondanks en dankzij de verschillende zuilen werd er op verschillende niveaus samengewerkt.

De wens tot samenwerking gold ook voor de Nederlandse communisten. Ze lanceerden zelfs het voorstel tot oprichting van ‘een nieuwe partij, die alle vooruitstrevende democratische krachten verenigt’.⁵⁵ Opvallend is dat de CPN niet hatelijk is tegenover andere overtuigingen en gelovigen in de Nederlandse samenleving. Ze wilde juist samenwerken en streefde naar een maatschappij waar de belangen van de mens centraal stonden: ‘Zij wil op democratische grondslag samenwerken met andere bevolkingsgroepen, boeren, middenstanders en intellectuelen [...] We moeten nationale gezindheid doen blijken en dit voor de arbeiders opeisen.’⁵⁶ Deze vriendelijke houding van de CPN heeft waarschijnlijk ook bijgedragen aan het naoorlogse verkiezingssucces.

2.2 Verschuiving van vijandbeeld

In tegenstelling tot de geraadpleegde bronnen van Paul de Groot rond 1945, waar wordt gehamerd op het antifascistische eenheidsstreven, wordt er een andere toon aangetroffen in de rede van Paul de Groot op de zitting van het Partij bestuur van de CPN die een jaar later plaatsvond, namelijk op 28 september 1946. In 1945 wordt er nog niet duidelijk gesproken over het imperialisme of het kapitalisme van het Westen. In het vorig hoofdstuk werd tijdens de oorlog de vijand, Duitsland, gezien als het imperialisme. Dit ‘imperialisme’ werd langzaam op Amerika geaccentueerd. Dit is te lezen in de rede op 28 september 1946 van Paul de Groot. Deze rede ging over de

---

⁵³ Divendal (red.), *Nederland, links en de Koude Oorlog*, 13.

⁵⁴ *Ibidem*, 14.

⁵⁵ Beyens, *Overgangspolitiek*, 228.

⁵⁶ IISG, Paul de Groot Archief 29 ‘Eerste congres na de bezetting 21 juli 1946’.

binnen- en buitenlandse toestand. Het kapitalistische, liberale Westen is in de periode tussen 1945 en 1947 steeds meer tegenover het communistische Oosten komen te staan.⁵⁷ Op dit moment lijkt de CPN zich steeds meer tegen de Amerikanen en Engelsen te keren en zich meer en meer aan te sluiten bij de belangen van de Sovjet-Unie. Paul de Groot stelde in zijn rede dat de Amerikanen en Engelsen de oorlog tegen Hitler en Japan niet hebben gevoerd ter bestrijding van het fascisme, maar mogelijk voor de winst van grootkapitaal en het uit de weg ruimen van hun concurrenten: ‘Het ogenblik strekt het Amerikaanse imperialisme zijn economische en militaire klauwen uit over de gehele aardbol. [...] Naast Amerika is Engeland een der meest agressieve landen.’⁵⁸ De Amerikanen en Engelsen wilden volgens de Groot de samenwerking met de Sovjet-Unie verbreken en de internationale positie van de Sovjet-Unie verslechteren. De politiek die de Amerikanen voerden varieerde hierbij van afpersingstactiek tot gewelddadige inmenging in binnenlandse aangelegenheden. Paul de Groot zag de komst van Koude Oorlog als een mogelijkheid om Nederland volgens een democratische wijze in te richten, waarbij bepaalde doelstellingen voor een verbeterde samenleving werden nagestreefd, zoals reeds genoemd in paragraaf 1.2. Hierbij sloot Paul de Groot meer aan bij het communistische Oosten dan bij het kapitalistische Westen. De Sovjet-Unie was in dit verband cruciaal voor Paul de Groot: ‘Antisovjet en anticommunistische campagne vormt het voornaamste gevaar voor den vrede [...] Het op grote schaal verbreiden van kennis omtrent de Sovjet-Unie en haar politiek, het versterken van de banden tussen ons volk en de Sovjet-Unie en het ontmaskeren van de vijanden van de Sovjet-Unie.’⁵⁹

De Koude Oorlog heeft er voor gezorgd dat Europa verdeeld werd in oost en west. Oost-Europa viel onder het communistische Stalinistische bewind en West-Europa viel onder het kapitalisme van de Amerikanen. Amerika wilde zich volledig focussen op de materiële wederopbouw en institutionele herschikking en deed er alles aan om communistische machtsovername te voorkomen. De verklaring van president Truman op 12 maart 1947, beter bekend als de Trumandoctrine, kan worden aangemerkt als beginpunt van de Koude Oorlog. In zijn redevoering maakte Truman onderscheid tussen twee werelden: de vrije wereld en de communistische dictatuur. De Verenigde Staten beloofden steun aan alle landen die zich verweerden tegen

---

⁵⁷ Volker R. Berghahn, *Europe in the Era of Two World Wars: From Militarism and Genocide to Civil Society* (Princeton 2006) 134.

⁵⁸ IISG, CPN Archief 275 Partijbestuur 1946, uitsluitend redevoeringen P. de Groot.

⁵⁹ IISG, CPN Archief 276 Partijbestuur 1946, uitsluitend redevoeringen P. de Groot.

communistiche opstanden of die direct door de Sovjet-Unie werden bedreigd.⁶⁰ Dit was een directe ideologische oorlogsverklaring aan de Sovjet-Unie.⁶¹

Het Marshallplan, op initiatief van toenmalig Amerikaanse Minister van Buitenlandse Zaken, George Marshall, was ook onderdeel van het naoorlogse herstelprogramma in West-Europa. In juni 1947 deed hij dit voorstel en beloofde hiermee alle door de Tweede Wereldoorlog getroffen landen economische hulp en steun bestaande uit goederen, levensmiddelen, grondstoffen, geld. Bijgevolg van deze hulp was dat bepaalde moderne methoden om goedkope massaconsumptie mogelijk te maken, werden gerechtvaardigd. De Marshall hulp was dus in eerste instantie bedoeld om de verwoeste landen in Europa er weer boven op te krijgen en gericht op de economische wederopbouw. Echter, Paul de Groot zag deze hulp als een bedreiging: 'Ons land is een filiaal geworden van Amerika dankzij de Marshall-hulp. We hebben vanaf het begin af aan gezegd, dat deze Marshall-hulp ons naar de afgrond zou voeren. Wat hebben we gezien? Verarming en werkloosheid'.⁶² De drijfveer van deze hulp om het communisme tegen te gaan was voor Paul de Groot vanaf het begin al herkenbaar, hetgeen blijkt uit zijn felle en kritische standpunt tegen de Marshallhulp hiervoor beschreven.

Volgens Eley waren de Trumandoctrine en de Marshallhulp 'two sides of the same coin'.⁶³ De doelstellingen waren dezelfde, namelijk het redden van Europa van een economische ondergang en van het Russische communisme. Echter, Paul de Groot sloot hier niet bij aan en hij gaat vurig tegen het Marshallplan en de Trumandoctrine in tijdens de Kamervergadering op 28 oktober 1947: 'Dat het Amerikaanse groot kapitaal, bezig is met machtsuitbreiding [...] en dat deze drang naar machtsuitbreiding in Europa en Azië tal van volkeren met slavernij bedreigt, dat tal van volkeren bedreigd worden met ondergang van hun nationale zelfstandigheid en worden tot koelies zowel economisch als politiek van Wallstreet.'⁶⁴ Deze machtsuitbreiding is volgens Paul de Groot een bedreiging van de vrijheid van de mens. Hij duidt deze bedreiging door Amerika zelfs aan met het woord slavernij. Hij stelt dat het volk door deze bedreiging geen recht meer heeft om als vrij mens te

---

⁶⁰ Yvan Van den Berghe, *De Koude Oorlog, een nieuwe geschiedenis 1917-1991* (Leuven2008), 126.

⁶¹ Maarten van Rossem, *Drie oorlogen: Van Eerste Wereldoorlog naar Tweede Wereldoorlog en Koude Oorlog*, (Amsterdam 2007), 147.

⁶² IISG, CPN Archief 276 Partijbestuur 1946, uitsluitend redevoeringen P. de Groot.

⁶³ Eley, *Forging Democracy*, 300.

⁶⁴ IISG CPN Archief 360 Memoranda, notities, voorstellen en enige correspondentie, bestemd voor de besluitvorming in het Dagelijks Bestuur. Paul de Groot . 1945-1947. (Betekenis koelies: ongeschoolde arbeiders)

handelen, hetgeen in strijd is met de democratie. Europa moet niet uit de slavernij gered worden die veroorzaakt wordt door het Russische communisme maar juist andersom, volgens Paul de Groot. De binnenlandse politiek werd in Nederland sterk beïnvloed door internationale verhoudingen, zo stelt Paul de Groot.⁶⁵ In 1947 bestond de communistische politiek voortaan uit de volgende twee uitgangspunten: heroriëntering van het politieke klimaat in Nederland en het uitdragen van propaganda tegen het Amerikaanse imperialisme. Het imperialisme hield vanaf nu niet meer het fascistische Duitsland in, maar het Amerikaanse kapitalisme. Er heeft door de komst van de Koude Oorlog een verschuiving plaatsgevonden van dit vijandbeeld. Zoals eerder aangegeven in dit hoofdstuk maakte de term antifascisme nu plaats voor de term antikapitalisme: de afkeer tegen het Amerika.

In dezelfde Kamervergadering hierboven beschreven deelt Paul de Groot ook zijn oproep aan de Nederlandse communisten waarin de oprichting van het Cominform centraal staat. Dit is niet vreemd aangezien deze Kamervergadering 23 dagen na de oprichting van het Cominform heeft plaatsgevonden. In september 1947 werd door de Communistische Partij Sovjet-Unie, onder leiding van Stalin, en zes andere regerende communistische Partijen in Oost- en Midden-Europa het Communistische Informatiebureau, beter bekend als het Cominform, opgericht. Aan de oprichting van het Cominform lag een gewijzigde beoordeling van de internationale situatie ten grondslag.⁶⁶ Het Cominform was namelijk een reactie op het Marshallplan en de Trumandoctrine: ‘Het Amerika van Truman en Marshall is er op uit de wereldheerschappij te veroveren door middel van zijn geldmacht, de tijdelijke voorsprong van zijn productie vermogen, corruptie en politieke reactie en militaire geweld. Het wenst de door de oorlog uitgeputte landen op deze wijze aan zich te onderwerpen en tot uitbuitingsobjecten voor het Amerikaanse groot-kapitaal te maken.’⁶⁷ Paul de Groot deed in voornoemde Kamervergadering een oproep aan alle communisten om te waken voor het Amerikaanse kapitalisme en zich daar niet aan te onderwerpen. De nauwe banden met de Sovjet-Unie worden sterk benadrukt: ‘In Moskou zijn de meest vooraanstaande en bekwame Communistische leiders van de wereld en de taken der Communisten is voor ons van buitengewoon groot’. Bovendien verwijst Paul de Groot meerdere malen naar Stalin, die hij ziet als zijn

---

⁶⁵ IISG, CPN Archief 271 handleiding voor de organisatie, bestemd voor een zitting van de Partijraad, 1945

⁶⁶ Jan Willem Stutje, *De man die de weg wees*, 276.

⁶⁷ IISG, CPN Archief 29: Bericht van het Nederlandsche Comité aangaande de illegale voorbereidingen voor internationale, antifascistische samenwerking in het kamp Buchenwald. Mei 1945.

grote voorbeeld: ‘Taak van onze partij is daarom de onvoorwaardelijke en onverbreekelijke solidariteit met de Sovjet-Unie en de leider van alle vooruitstrevende krachten ter wereld, kameraad Stalin, de voorwaarde tot het behoud van vrede en het herwinnen van de zelfstandigheid van ons land.’⁶⁸ Uit verschillende citaten van het politieke beleid dat Paul de Groot in de CPN hanteerde vanaf het moment van de Koude Oorlog is meerdere malen te lezen dat Paul de Groot zich aansloot bij het communistische Oosten en de machtsuitbreiding van Amerika en Engeland zag als een bedreiging voor de vrijheid van de mens.

2.3 Tussenconclusie

‘Wij leven in dezelfde situatie als in 1940 toen ons volk zich te verweren had tegen Duitse overheersing, die met veel geraas kwam en toen de Communistische Partij een tijd lang alleen het vaandel der Natie heeft moeten dragen tot andere bondgenoten kwamen [...] thans komt de Amerikaanse agressie over ons en is ook onze Partij thans weer de enige, die de belangen der Natie en van de arbeidersklasse verdedigt en het verzet leidt en organiseert.’⁶⁹ Paul de Groot vergelijkt de situatie van 1947 met 1940 en laat zien dat hij zich fel tegen het kapitalisme keert en er alles aan doet om de arbeidersklasse te verdedigen. Daarnaast probeert hij Nederland te overtuigen niet onder de invloed van de Amerikanen te komen, ondanks de internationale verhoudingen in de wereld. De uitspraken die ik in het eerste hoofdstuk heb aangehaald, zijn van compleet andere aard dan de citaten die in dit tweede hoofdstuk zijn gebruikt. Een expliciete oproep om samen te werken tegen het fascisme is niet meer te vinden in bronnen van Paul de Groot betreffende 1946-1947. Dit is te verklaren door het feit dat in 1947 de Koude Oorlog begon, waardoor twee ideologieën die lijnrecht tegenover elkaar stonden met democratische agenda regeerden. Eley beschrijft deze periode terecht als ‘closure’. De Koude Oorlog maakte namelijk een einde aan de wens tijdens de oorlog om politieke grenzen gezamenlijk te reconstrueren.⁷⁰ Deze hoop op samenwerking bleek onwerkkelijk te zijn, zo ook voor Paul de Groot. De droom en visie van Paul de Groot is in de naoorlogse periode geleidelijk veranderd van antifascistisch naar antikapitalistisch, met een grote afschuw voor de Amerikaanse kapitalistische insteek.

---

⁶⁸ IISG CPN Archief 360 Memoranda, notities, voorstellen en enige correspondentie, bestemd voor de besluitvorming in het Dagelijks Bestuur. Paul de Groot . 1945-1947.

⁶⁹ IISG CPN Archief 360 Memoranda, notities, voorstellen en enige correspondentie, bestemd voor de besluitvorming in het Dagelijks Bestuur. Paul de Groot . 1945-1947.

⁷⁰ Eley, *Forging Democracy*, 301.

Hoofdstuk 3: Het communisme als de nieuwe vijand

De communistische successen van 1945 en 1946 werden in 1947 tenietgedaan en hierdoor kantelde het vijandsbeeld. Volgens Sassoon was 1947 een verschrikkelijk jaar voor de communisten. Ze werden verdreven of trokken zich terug uit regerende coalities. Internationaal gezien werden de tegenstellingen tussen de kapitalistische en communistische wereld duidelijker en de communisten werden steeds meer gewantrouwd.⁷¹ Zo ook Paul de Groot en de CPN. Hoe dit allemaal mogelijk was en de reactie van Paul de Groot hierop wordt beschreven in dit hoofdstuk. De gebeurtenissen die aan bod zullen komen zijn de tweede naoorlogse Tweede Kamerverkiezingen, de Praagse Coup en de Berlijnse blokkade. Zij vonden allen plaats in het jaar 1948.

3.1 De Praagse Coup en de Berlijnse Blokkade

Het jaar 1948 markeert een scheiding in het optreden van de CPN in vergelijking met de eerste twee jaren na de bevrijding.⁷² Paul de Groot was feller in zijn verdediging wat betreft zijn redevoeringen naarmate het volk en de politiek van Nederland meer argwaan kreeg bij de regeringswijze van Stalin en het communisme. De werkwijze van Paul de Groot werd steeds wreder en hij verbrak de samenwerking met andere politieke partijen in Nederland: ‘in ons voorliggende periode hebben wij de sociaaldemocratie eenheid aangeboden en ook gedeeltelijk samengewerkt. Nu moeten we front tegen haar maken.’⁷³ Dit standpunt staat haaks op zijn beleid in 1945, waarin hij voor samenwerking pleitte. Hoewel de politieke samenwerking in Nederland achteruitging, benadrukte Paul de Groot het belang van politieke samenwerking op internationaal niveau. In januari 1948 betoogde hij het volgende: ‘Er moet een eind gemaakt worden aan de wanordelijke toestand dat iedere communistische partij op zijn eigen houtje opereert. Wij kunnen niet zonder internationale ervaring.’⁷⁴ Een maand hierna steunde de CPN openlijk de Praagse Coup. Deze Coup hield in dat in februari 1948 Tsjecho-Slowakije, het bolwerk van de Westerse parlementaire democratie in Midden-Europa, na de machtsgreep van de communisten in Praag,

---

⁷¹ Sassoon, *The Rise and Fall of Western European Communism 1939-1948*, 157.

⁷² Ger Verrips, *Dwars, Duivels en Dromend: De geschiedenis van de CPN 1938-1991*, (Amsterdam 1995), 258.

⁷³ Verrips, *Dwars, Duivels en Dromend*, 254.

⁷⁴ IISG, CPN Archief 29 partijbestuurszitting 9 en 10 januari 1948.

omgebouwd werd tot een satellietstaat van de Sovjet-Unie.⁷⁵ Deze gemakkelijke communistische machtsovername veroorzaakte veel angst bij de bevolking in West-Europa.⁷⁶

De steun van de CPN aan de Praagse Coup benadrukt het geloof in het communisme en Stalin. Echter, de Praagse Coup ging gepaard met een terughoudende positie om op internationaal niveau vrede te bewaren. Zo stelt hij in een rede in juni 1947 nog het volgende: ‘Duurzaam vrede staat centraal en we moeten strijden tegen reactionaire ideologen waaronder Amerika en Engeland. Anders zullen wij arm en afhankelijk blijven [...] De winsten zullen voornamelijk naar Engeland en Amerika gaan.’⁷⁷

In tegenstelling tot de hiervoor genoemde rede is te lezen dat in 1948 steeds meer aandacht kwam voor het belang van het realiseren van een bepaalde samenwerking op internationaal niveau, ongeacht de verschillende ideologieën: ‘Economische samenwerking tussen Amerika en de Sovjetunie is mogelijk en wenselijk, ook tussen landen met een verschillend economisch of politiek stelsel als wij tijdens de oorlog hebben kunnen samenwerken, waarom kunnen wij dit niet in vrede?’⁷⁸ Paul de Groot signaleert in deze redevoering dat zelfstandigheid van samenwerkende landen niet moet worden aangetast. Wanneer de zelfstandigheid niet zou worden aangetast, zullen communisten zich niet tegen internationale samenwerking keren maar juist instemmen voor verdere internationale samenwerkingen. ‘Wij willen ook de Amerikaanse leningen welkom heten en Amerikaanse en Amerikaanse goederen kopen maar niet om daardoor slaaf te worden van Amerika.’⁷⁹ Paul de Groot stelt klaarblijkelijk dat het noodzakelijk is om compromissen te sluiten. In vergelijking met de bronnen in het vorig hoofdstuk is zijn toon wat milder geworden tegenover het kapitalistische Westen. Dit is slechts anders ten aanzien van de nationale politieke samenwerking, zoals hierboven uiteengezet wilde hij hier niets (meer) van weten.

Het belangrijkste conflict tussen de Sovjet-Unie en de Westelijke geallieerden vond ook plaats in hetzelfde jaar als de Praagse Coup. De vraag naar wat er met de toekomst van het sinds mei 1945 in vier bezettingszones opgedeelde Duitsland moest

---

⁷⁵ Verrips, *Dwars, Duivels en Dromend*, 259.

⁷⁶ Van den Berghe, *De Koude Oorlog*, 144.

⁷⁷ IISG, CPN Archief 29 partijbestuurszitting 9 en 10 januari 1948.

⁷⁸ IISG, CPN Archief 29 partijbestuurszitting 9 en 10 januari 1948.

⁷⁹ IISG, CPN Archief 29 partijbestuurszitting 9 en 10 januari 1948.

gebeuren stond centraal.⁸⁰ De tegenreactie van de Sovjet-Unie en het verhinderen van verkeer van westelijke zones naar Berlijn was het gevolg van het uitroepen van een federale Duitse staat in West-Duitsland onder leiding van de Amerikanen, Engelsen en Fransen. De spanningen liepen hoog op en velen vreesden dat er een nieuwe oorlog elk moment kon uitbreken. Amerikanen begonnen het westelijke deel van Berlijn door de lucht te bevoorraden. De blokkade van Berlijn duurde tot mei 1949. Deze blokkade was, net als de Praagse Coup, een defensieve operatie. Stalin was wel bereid om een einde aan deze blokkade te maken op voorwaarde dat er wederom zou worden gesproken over de toekomst van Duitsland. Uiteindelijk bleken beide partijen te kunnen leven met twee verschillende Duitslanden.⁸¹ Paul de Groot reageerde op de Blokkade van Berlijn, opmerkelijk terughoudend, net zoals bij de Praagse Coup. Hij pleitte voor een zekere mate van vrede: ‘Wij afgevaardigden der volkeren, wij vrouwen en mannen van de verschillende beschavingen van alle wereldbeschouwingen, van alle huidskleuren, wij hebben tot ons laten doordringen het vreselijke gevaar dat wederom de wereld bedreigt: het gevaar van een oorlog. Wij moeten een vredescampagne voeren. Zowel de Amerikanen en haar satellieten moeten iets terug trekken. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid dat de Sovjet-Unie wat royaler wordt, het loopt met hen mee, vandaar de compromissen van Berlijn.’⁸² Gelet op de citaat is opvallend dat Paul de Groot telkens verwijst naar de vrede en een oorlog wil voorkomen. Zijn toon is minder meedogenloos in vergelijking met zijn eerdere redevoeringen in het vorige hoofdstuk waarin hij een felle houding aannam tegenover de Amerikanen. Deze mildere houding is te verklaren door genoodzaakte samenwerkingen op internationaal vlak tussen verschillende ideologieën om een oorlog te vermijden en vrede te bewerkstelligen.

3.2 Tweede Kamerverkiezingen juli 1948

Ondanks de vrij milde toon van Paul de Groot op de Praagse Coup en de Blokkade van Berlijn, besloot de Nederlandse overheid, mede door de toejuicing van de CPN op de Praagse Coup tot actieve bestrijding van deze partij. De regering ging aanhangers van de CPN weren uit vertrouwensfuncties en haar propaganda werd tegengehouden. De CPN bereikte eveneens een politiek en moreel dieptepunt toen de kiezers in 1948 zich massaal keerden tegen de CPN. Haar stemmenpercentage daalde

---

⁸⁰ Verrips, *Dwars, Duivels en Dromend*, 265.

⁸¹ Van Rossem, *Drie oorlogen*, 177.

⁸² IISG, CPN Archief 29 Manifest mei 1949.

van 10,7 naar 7,7 procent.⁸³ Paul de Groot reactie op deze teleurgang luidde: ‘Afgelopen tijd hebben alle andere partijen hun krachten tegen het communisme gericht. Zij hebben verklaard dat zij bij deze verkiezingen onze partij buiten gevecht wilden stellen. Zij zijn daarin niet geslaagd! [...] Wij hebben vertrouwen in de toekomst! De terugslag bij de verkiezingen heeft de partij niet ontmoedigd, maar integendeel een stemming van vastberadenheid gewekt.’⁸⁴ Paul de Groot bleef optimistisch, ongeacht de tegenslagen bij de verkiezingen. Dit laat zien dat hij trouw blijft aan de CPN en haar communisme. Paul de Groot toont een zekere optimisme, ondanks de teleurstellende verkiezingsuitslag. Hij blijft trouw zweren aan de CPN en haar ideologie. Daarnaast is Paul de Groot ook kritisch richting zijn partij door na te gaan waarom ze deze nederlaag hebben geleden.. Dit laat zien dat ongeacht Paul de Groot in zijn eigen normen en waarden geloofde, hij wel openstond voor kritiek: ‘De Partij is er niet in geslaagd om de massa van de werkers en de ernst der Amerikaanse dreiging te overtuigen.’⁸⁵ Paul de Groot bekend dat de CPN tekort is geschoten bij de voorlichting over de successen die ze konden bewerkstelligen: ‘De partij heeft veel te weinig gedaan om de ideologie van het communisme te verbreiden en zodoende de aanhangers die zij op grond van haar verzetswerk in de oorlog, had gewonnen een vaste geestelijk grondslag te geven.’⁸⁶ Deze citaat geeft de openstaande houding van Paul de Groot weer als communist in de Nederlandse politieke geschiedenis. Bovendien komt duidelijk naar voren dat Paul de Groot voornamelijk vrede benadrukt in zijn toespraken in 1948.

Ondanks de verliezen van 1948 bleef Paul de Groot geloven in de CPN: ‘Kameraden, wij gaan met frisse moed en vertrouwen aan de slag [...] Onze zaak is onverwinnelijk als wij onze fouten verbeteren dan zal de terugslag bij de verkiezingen van 7 juli zo spoedig worden ingehaald en gaat onze partij nieuwe overwinningen tegemoet.’⁸⁷ Bij het verkiezingsprogramma van 1948 stond vrede en de ideologische opvoeding van het communisme centraal. Hierbij zijn beschavingselementen van Moskou en Stalin nog steeds hoofdfactor volgens Paul de Groot.⁸⁸ Hiermee doelde Paul de Groot op architectuur, schilderkunst en toneelstukken van het communisme

---

⁸³ Verrips, *Dwars, Duivels en Dromend*, 259.

⁸⁴ IISG CPN Archief 65 te verspreiden kranten: Krant waarheid dinsdag 27 juli 1948, 20 dagen na de verkiezingen.

⁸⁵ IISG CPN Archief 360 Memoranda, notities, voorstellen en enige correspondentie, bestemd voor de besluitvorming in het Dagelijks Bestuur. Paul de Groot . 1945-1947.

⁸⁶ IISG CPN Archief 360 Memoranda, notities, voorstellen en enige correspondentie, bestemd voor de besluitvorming in het Dagelijks Bestuur. Paul de Groot . 1945-1947.

⁸⁷ IISG CPN Archief 360 Memoranda, notities, voorstellen en enige correspondentie, bestemd voor de besluitvorming in het Dagelijks Bestuur. Paul de Groot . 1945-1947.

⁸⁸ Verrips, *Dwars, Duivels en Dromend*, 253.

die ook in Nederland het culturele leven op een positieve manier zouden kunnen worden beïnvloed en ontwikkeld. In 1948 bracht hij zelfs een bezoek aan Moskou, een paar maanden na de nederlaag van de Nederlandse Tweede Kamerverkiezingen. Tijdens dit bezoek stelde hij ook aan de orde dat de partij zich meer moest spiegelen aan het voorbeeld van de Communistische Partij Sovjet-Unie en een grotere rol op cultureel terrein moest gaan spelen. Er werden richtlijnen opgesteld voor diverse takken van de wetenschap, muziek, toneel en literatuur, architectuur en schilderkunst.⁸⁹ Bovendien sprak hij nog steeds lovend over Stalin: ‘Wij brengen hulde aan Stalin omdat hij de beste zoon van onze klasse is, omdat hij de grote leider is die al meer dan een vierde deel van de aarde uit de duisternis naar het licht heeft geleid.’⁹⁰ Al bij al was het geloof van Paul de Groot in het communisme sterk, ondanks de afzwakking van het communisme in Nederland.

3.3 Tussenconclusie

Ondanks de dalende stemmen van de CPN in 1948 bleef Paul de Groot geloven in de ideologische strijd van het communisme. In vergelijking met hoofdstuk 2 is de toon van Paul de Groot in redevoeringen wat milder geworden jegens het kapitalistische Westen. Het lijkt er op dat hij sinds 1948 toenadering probeerden te zoeken en bereid was compromissen te sluiten. Opvallend is de tegenstrijdige toon die Paul de Groot heeft, hetgeen te verklaren is uit de achteruitgaande belangstelling voor de CPN en het communisme. Paul de Groot moest op een ander manier het volk achter zich proberen te krijgen toen de regering vanaf 1948 besloot de CPN in de politiek te bestrijden. Waren zijn lovende woorden over Stalin, hoge mate van zelfkritiek op de CPN na de verkiezingsuitslagen en de zoektocht van het communisme op cultureel gebied een vorm van opportunisten en het ‘willen’ geloven dat het communistische gedachtegoed nog lang zou blijven bestaan onder het Nederlandse volk? Deze dekmantel laat zien dat Paul de Groot vooral in zijn eigen werkelijkheid leefde als we kijken naar de verkiezingen die hierna hebben plaats gevonden: In 1952 behaalde de CPN 6 procent van de stemmen en in 1956 daalde de CPN verder tot 4,75 procent van de stemmen.⁹¹ Onder invloed van de gebeurtenissen in 1948 op internationaal gebied, zoals de besproken Praagse Coup en Berlijnse blokkade, verloor de CPN veel aanhang en het geloof in de communisten was niet meer zoals het was geweest. Al bij al is te zien dat

---

⁸⁹ Verrips, *Dwars Duivels* 267.

⁹⁰ Verrips, *Dwars Duivels*, 272.

⁹¹ Divendal (red.), *Nederland, links en de Koude Oorlog*, 26.

de spanningen in de Koude Oorlog plaatst maakten voor de mildere toon van Paul de Groot. Paul de Groot moest mee gaan met het volk, want anders zou hij worden gewantrouwd. Herhaaldelijk stelt hij daarom ook vrede in zijn redevoeringen centraal, in het belang voor het volk. Tijdens de vergadering van de dagelijkse leiding op 7 februari 1949, een jaar na deze gebeurtenissen, is dit goed weergegeven. Hij begint met zijn redevoering met de volgende woorden: ‘Ja...ook wij moeten vredescampagne voeren.’⁹²

---

⁹² IISG Archief CPN 313 Agenda's met notulen en bijlagen van de vergaderingen van het Dagelijks Bestuur 7 februari 1949.

4 Conclusie onderzoek

Dit onderzoek heeft laten zien dat samenwerking en eendracht erg belangrijk waren. Paul de Groot en de CPN pleitten tijdens en net na de Tweede Wereldoorlog voor een niet-fascistisch eenheidsstreven en streefden naar samenwerking tussen diverse politieke idealen. Er waren verbeeldingen en dromen over het coöpereren van de geallieerden. Communist of niet, men moest zich massaal verzetten en bijdragen aan een militaire confrontatie met Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog. De CPN was tijdens de oorlog een van de belangrijkste verzetspartij van Nederland. Na de oorlog reageerde Paul de Groot fel op de internationale situatie. Zijn antifascistische eenheidsstreven maakte plaats voor afkeer tegen Amerika. De CPN en Paul de Groot keerden zich tegen het Amerikaanse imperialisme, omdat zij overtuigd waren dat Amerika en haar satellietstaten de macht over de wereld wilden en het communisme wilden uitschakelen. Duidelijk werd dat door de komst van de Koude Oorlog in 1947 het vijandsbeeld van Duitsland op Amerika werd geplaatst. Hij vond dat de communisten in Nederland, maar ook buiten Nederland, moesten samenwerken om zich niet als slaven aan Amerika te onderwerpen. Dit zou volgens hem een inbreuk op de nationale zelfstandigheid van de arbeidersklassen tot gevolg hebben. Duidelijk is dat de visie van Paul de Groot in de jaren tijdens en na de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) in vergelijking met het begin van de Koude Oorlog (1947) is veranderd. Concluderend maakte de bestrijding van het fascisme plaats voor de bestrijding van het Amerikaanse imperialisme. Echter, door de afzwakking van het communisme in Nederland diende Paul de Groot een mildere houding aan te nemen en bepaalde nuances aan te brengen in zijn redevoeringen om het vertrouwen te winnen van het volk. Hij moest in 1948 een middenweg bewandelen, zodat hij naast behouden van het vertrouwen van de burgers wel trouw kon blijven aan Stalin en het communisme. De nadruk op zijn openhouding tegen de vijand, kritische zelfreflectie over de verbeterpunten van het communisme en bereide samenwerkingen speelden hierbij een belangrijke rol om vrede te effectueren.

De visie van Paul de Groot tijdens de oorlogsjaren en vlak daarna sluiten tot op een zekere hoogte aan bij de begrippen van Eley en Sassoon, zoals gebruikt in voorgaande hoofdstukken. Het 'antifascistisch moment' van Eley, waarin alle krachten gebundeld werden om samen te vechten tegen Nazi-Duitsland, bevestigt het eenheidsstreven van Paul de Groot. Dit wordt dan ook meerdere malen in zijn bronnen benadrukt.

Dienovereenkomstig sluit de stelling van Sassoon hierop aan dat grote successen door de communisten werden behaald onder leiding van de Sovjet-Unie vanwege hun streven naar sociale vooruitgang. Tevens kwam deze grote waardering voor het antifascisme tot uiting in de verkiezingsuitslag van 1946. Bestudering van de bronnen van Paul de Groot hebben laten zien dat ongeacht dat er in een korte tijd successen worden gerealiseerd, de houding en de positie van het volk een grote invloed kunnen hebben op de manier hoe een politieke partijleider zichzelf presenteert in redevoeringen en partijverkiezingen. De leidende rol van Paul de Groot binnen de CPN heeft het veranderde vijandsbeeld van het antifascisme naar het anticommunisme in Nederland tussen 1945 en 1948 laten zien. Gedachtes en ideeën waren zowel vooruitstrevend, samenwerkend, optimistisch maar tegelijkertijd ook agressief en fel. Dit onderzoek heeft aan het licht gebracht dat de verschillende houdingen die Paul de Groot heeft aangenomen ten opzichte van de nationale en internationale politiek, zijn beleid heeft gevormd. Deze houding werd dus gevormd door zijn wil om communistische overtuigingen te verspreiden, maar ook door de afname in populariteit van het communisme te verhinderen. De veranderende visie van Paul de Groot stond wel steeds in het teken van samenwerking (hoewel verschoven van nationale naar internationale samenwerking) en vrede in de maatschappij: ‘Want vrede is nodig als de lucht om in te ademen, vrede vrede vrede is de wens en de wil van het volk.’⁹³

4.1 Suggesties voor vervolgonderzoek

De bronnen van Paul de Groot hebben een grote bijdrage geleverd aan dit onderzoek. Er moet echter wel een kanttekening worden gemaakt ten aanzien van de bronnen van Paul de Groot, zoals in dit onderzoek gebruikt. De bronnen bevatten beperkingen. Het is lastig om conclusies te trekken omdat in voornoemde bronnen slechts één bepaalde visie, namelijk die van Paul de Groot, naar voren komt. Visies van andere leiders, zowel binnen de CPN, op nationaal niveau en op internationaal niveau, worden niet onderzocht waardoor er geen compleet beeld kan worden geschetst over de aanwezigheid en invloed van Paul de Groot op de politiek in Nederland. Om een allesomvattend beeld te kunnen schetsen is het wellicht interessant om bij een eventueel vervolgonderzoek ook de perspectieven van andere CPN-leiders en andere

---

⁹³ IISG Archief Paul de Groot: Verslag van het Partij bestuur voor het Partij Congres januari 1947.

politieke stromingen (zowel nationaal als internationaal) in acht te nemen. Echter, dit was binnen dit onderzoek niet mogelijk gezien de korte tijdspanne.

Bibliografie

Documentaire

Documentaire over Paul de Groot, *Andere Tijden*, uitgezonden door de VPRO op 2 april 2000 (<http://www.npogeschiedenis.nl/andere-tijden/afleveringen/1999-2000/Paul-de-Groot.html>).

Bronnen Internationaal Instituut Sociale Geschiedenis primaire bronnen

ARCH00347 Archief CPN I. (1940-1945)

ARCH00347 Archief CPN II. (1945-1991)

ARCH00501 Archief Paul de Groot

Secundaire literatuur

Eley, G., 'Legacies of Antifascism: Constructing Democracy in Postwar Europe', *New German Critique*, No 67. (1996)

Sassoon, D., *The Rise and Fall of Western European Communism 1939-1948*, Cambridge University Press, No. 2 (1992)

Berghahn, V. R., *Europe in the Era of Two World Wars: From Militarism and Genocide to Civil Society* (Princeton 2006)

Berghe, Y. van den., *De Koude Oorlog, een nieuwe geschiedenis 1917-1991* (Leuven 2008)

Beyens, N., *Overgangspolitiek: De strijd om de macht in Nederland en Frankrijk na de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2009)

Cornelissen, I., *Paul de Groot Staatsvijand nr. 1* (Amsterdam 1996)

Divendal, J., (red), *Nederland, links en de Koude Oorlog, breuken en bruggen* (Amsterdam 1982)

Eley, G., *Forging Democracy: The History of the Left in europe, 1850-2000* (Oxford 2002)

Rossem, M. van., *Drie oorlogen: Van Eerste Wereldoorlog naar Tweede Wereldoorlog en Koude Oorlog*, (Amsterdam 2007)

Stutje, J. W., *De man die de weg wees, leven en werk van Paul de Groot 1899-1986* (Amsterdam 2000)

Verrips G., *Dwars, Duivels en Dromend: De geschiedenis van de CPN 1938-1991*, (Amsterdam 1995)